

סוד־הַעֲבֹר בְּדֶרֶךְ קְבִלָּה. אֵת הַסֵּפֶר הַדְפִּיס תַּחֲלִיתוֹ בְּלִיּוּרְנוֹ וְסוּפוֹ בְּאַמְשְׁטֶרדָם, וּבְהַקְדַּמְתוֹ לְסֵפֶר הוּא מֵתָאֵר אֵת הַרְפָּתָקָאוֹתָיו בֵּים: "אַחֲרֵי שֶׁסִּבְלִיתִי בְּרִית יִסּוּרִים וּזְכִיתִי לְבֹא לִירוּשָׁלַיִם תּוֹב"ב וּבִקְשָׁתִי לִישֵׁב בִּנְחֻלָּה בְּמִנְחָה, וְנִגְזַר עָלַי מִבֶּ"ד שֶׁל מַעֲלָה וּמִטָּה לִכְתּוֹת רַגְלִי בְּשִׁלְיחוֹת נִדּוֹן דְּבַר מִצְוֶה שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְהַתְקִיִּים עִי אַחֵר... וְהִנֵּה בְּעֵבְרֵי בֵים הַגָּדוֹל רוּחַ סַעֲרָה עֲמָדָה וְתִגַּע בְּכָל יִרְכָתִי הַסְפִּינָה זֶה פַעֲמִים כְּבִיר, וְקִרְאֹתִי מִצְרָה וַיַּעֲנֵנִי ה' וּבִפְלָאֵי ה' אֲשֶׁר גָּל אֶחָד בָּא נִגְדִי מִמֶּשׁ בְּסִפִּינָה וְאַשְׁתּוּמָם עַל הַמְרָאָה, וְעָלָה עַל לְבִי אַחֲרֵי הָיָה כִּפְתָּע [צ"ל: כִּפְשָׁע] בִּינִי וּבֵין הַמּוֹת מֵהַ תּוֹי לְזַכְרוֹן... וְאִזְרֹתִי כִּגְבוּר חֲלָצִי בְּזִמָּן עֲכַבְתִּי בְּסִפִּינָה וְאוֹתָן אַרְבַּעִים יוֹם שִׁישְׁבֹתִי [בְּלֹאזְאֲרִיטוֹ, הוּא בֵית-הַהֶסְגֵּר, בְּלִיּוּרְנוֹ] וְאִזְרֹתִי בְּסֵפֶר... וְלִקְטַת שְׁכָלִי בְּסוּד הַעֲבֹר."

בְּבֹאוֹ לְאַמְשְׁטֶרדָם אֲרָגַן שֵׁם אֵת פַּעֲלוֹת-הַסִּיוֹעַ לְאַשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם, וּבְסִפְרוֹ הַנּוֹכַח (דָּף כ"ד ע"ב) פָּרַסָם קוֹל-קוֹרָא לַעֲזֹרָה בְּשֵׁם "אַגְרָת אֶל אֶסְפָּה", וְאַלֶּה דְּבָרָיו: "הִידוּעַ שֶׁבְּכָל תְּפֻצּוֹת שְׂאֲרֵית יִשְׂרָאֵל, שְׁמִיּוֹם שֶׁנִּגְזְרָה גְזִירַת הַחֲזֻרְבָּן בְּהַמ"ק... לַעֲשׂוֹת לְאִי נְדָרִים וְנִדְבוֹת שֶׁל פַּעֲמִים בְּשָׁנָה... וּמֵאַחֵר שְׂרָאִיתִי... כִּמָּה וְכִמָּה חֲבוּרוֹת קְדוּשׁוֹת... דְּכֹאֵן ק"ק אֲמִשְׁטֶרדָם... אֲמַרְתִּי בְּלְבִי בְּלִיתִי סִפֵּק שִׁיחִי בְּרִצּוֹנָם הַטּוֹב לַעֲשׂוֹת בְּעֵד עֲמִינוֹ וְעָרִי אֱלֹהֵינוּ... וְלִגְדוֹר חֲזֻרְבַּת בֵּית גָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם שִׁיגְדְּלוּ בּוֹ תוֹרָה וְתַפְלָה נּוֹכַח כּוֹתֵל מַעֲרָבִי... וַיִּכְתֹּב לְחַיִּים בְּפִנְקֶס... וְכִבְרָבָא בְּפִנְקֶס הָלֹז עַל הַחֲתוּמִּים... אֲב"ד אֲמִשְׁטֶרדָם מ"ו שְׁאוּל נִרְ"ו וְהַמִּיּוֹחָדִים רֹאשֵׁי מִנְהִיגֵי הַקְּהֵלָה... וְגַם בְּשֵׁאֵר קְהֵלוֹת קְדוּשׁוֹת, וּמֵהֶם הַסְּמוּכִים וְנִרְאִים ק"ק לֹנְדִין... לְשִׁלּוּחַ לְכֹאֵן [לְאַמְשְׁטֶרדָם] לְהַמּוֹכְחִים... וְהִנֵּה נִדְבָה רוּחָם [שֶׁל]... מ' שְׁמִשׁוֹן נִרְ"ו וְאִתּוֹ... מ' לִיב נֶאֱרָדִי... וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת מִתְּעַסְקִים בְּדְבַר מִצְוֶה... וְלִגְבוֹת מַעֲוֹת קְדָשִׁים וְלִיתֵן מוֹצֵא לְכַסֵּף הַקְּדָשִׁים שִׁיבֹאוּ ע"י מוֹקְדָם לִירוּשָׁלַיִם... ע"כ כָּל אִישׁ הִירָא וְחָרַד לְדְבַר ה' לִהְיוֹת מִן הַמְּנוּיִים לְדְבַר מִצְוֶה גָּדוֹלָה... עוֹשׂוֹ גּוֹשׁוֹ חוֹשׁוֹ, כִּי הַמִּלְאָכָה מְרוּבָה וְהַשְׁעָה דְּחוּקָה... כ"ד הַמְּדַבֵּר בְּצִדְקָה וְדוּפֵק עַל פֶּתַח נְדִיבִים שְׁנִיאוֹר פִּיּוּשׁ שְׁלִיחַ יְרוּשָׁלַיִם."

ר' שְׁנִיאוֹר פִּיּוּשׁ הַצִּלִּיחַ לֹא רָק בְּקֵהִילוֹת הָאֲשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם וּשְׁבִירוּשָׁלַיִם, אֲלָא גַם הַשְׁכִּיל לְהַטּוֹת אֵת לֵב רֹאשֵׁי כִּמָּה קְהִילוֹת בְּאִיטָלְיָה הַצִּפּוֹנִית לְמַסּוֹר בִּידוֹ אֵת כָּל מַעֲוֹת א"י לְשֵׁם הָאֲשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם. כֵּךְ, לְמַשָּׁל, נִתְּנָה לוֹ קְהִילַת פִּירָאָרָה מִמַּעֲוֹת א"י "שְׁמוּנָה מֵאוֹת זֹהוּבִים רֵאִינִישׁ, שֶׁהֵם מֵאָה וּשְׁשִׁים צִיִּקִּינוֹס", וְכֵן גַּם בְּקֵהִילַת טְרִיר שֶׁלַח בְּהַשְׁפַּעְתּוֹ ר' אֲבִירָלָה גְּבַאי א"י אֵת כָּל "הַמַּעֲוֹת שֶׁגָּבוּ מִמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל וּמִנְדָּרִים וְנִדְבוֹת וּבִימֵי תַעֲנִיּוֹת לְעַנֵּי אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל סִתָּם" לִידֵי רֹאשֵׁי קְהִילַת מִיץ "שִׁישְׁלָחוּ לְק"ק אֲשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם".²⁴ כְּמוֹכֵן, שֶׁדְּבַר זֶה עוֹרֵר אֵת רוֹגֹזִם שֶׁל שְׁלוּחֵי שְׂאֵר עָרֵי הַקּוֹדֶשׁ שֶׁבְּבֹאוֹם לְקֵהִילוֹת הָהֵן מִצְאוּ אֵת קוֹפּוֹת א"י רִיקוֹת.²⁵

אֵת מִיץ עָשָׂה לְמַרְכּוֹ הַכְּסָפִים, וְלִגְבַאי רֹאשֵׁי מִינָה אֵת הַגְּבִיר בְּעֶרְמָאן שְׁפִיעֶר. בְּיוֹם י"ד אֵייר תַּקט"ו (1755) הָעֲבִיר הַגְּבִיר הַנֶּ"ל לַעֲדַת הָאֲשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם סֵךְ שֶׁשׁ מֵאוֹת לִיטְרִין, נִדְבַת קְהִילַת מִיץ, וְקִיבֵל עַל כֵּךְ אֲגֶרֶת-תּוֹדָה מִרֹאשֵׁי הָעֵדָה בִּירוּשָׁלַיִם.²⁶ וּמַעֲתָה פָּנוּ הָאֲשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם לְקֵהִילַת מִיץ בְּצֵר לָהֶם, כִּפִּי שִׁיבּוֹאֵר לְהֵלֵן. בִּינָתִים נִתְּחַזְּקָה עֲדַת-הָאֲשְׁכְּנִזִּים שְׁבִירוּשָׁלַיִם ע"י עֲלִית הַחֲסִידִים הַחֲדָשִׁים מִחוּג הַבַּעַש"ט.

24 מֶלֶךְ שֶׁלֶם, שו"ת וְחִידוּשִׁים לְר' שְׁמוּאֵל שֶׁלֶם, שְׂאֵלוֹנִיקִי תַקכ"ט, דף ס"ב, ס"ד.

25 עֵינֵן שֶׁם.

26 "ירוּשָׁלַיִם" שֶׁל לֹוֶנֶץ, כֵּרֶךְ ב' (תַּרמ"ו), עמ' 148—151.

בערב ראש שנת תק"ז (1746) הגיע לירושלים ר' אברהם גרשון מקיטוב, גיסו של הבעש"ט ומחכמי הקלויז בבראד. מיד באו אליו ראשי עדת האשכנזים שבירושלים ורצו לקבלו "לרב ולנשיא לאב ולפטרון" עליהם, אולם הוא סירב, באמרו בלבו: "כל ימי ברחתי מהכבוד, בוודאי עכשיו הוא מעשה פלוני [היצר הרע], הוא צד אותי במצודות הגאווה בירושלים". ומאחר שלא היה יכול לעמוד נגד הפצרותיהם, הלך והתישב בחברון, ושם ישב שש שנים. אולם אף על פי שהספרדים בחברון קרבוהו בחבה יתירה, סבל שם מבידודות, כי לא ידע את לשונם ואת מנהגיהם, ובשנת תקי"ג (1753) עבר לירושלים, ושם הצטרפו אליו גם בניו ר' חיים אהרן ור' יקר שעלו מפולין, ומעתה נודעת להם השפעה מרובה בעדתם.²⁷

בראש-חודש אייר תקי"ז (1757) פונה עדת-האשכנזים שבירושלים באגרת לקהל מיץ, אגרות האשכנזים לקהל מיץ שבה הם מודים להם על מה שעשו בשעת בוא שלוחם ר' שניאור פייבש, ומבקשים אותם להמשיך בעזרה זו. באגרת הם מבררים את היחסים שביניהם ובין הספרדים ומתארים את גודל מצוקתם. ואלה דבריהם: "קרבו אלינו ויאתיון הני זהרות... של השר... מוהר"ר בערמאן שפייאר סג"ל יצ"ו מתושבי קהלתם קודש, הנכתב בשנת תקט"ו יו"ד אייר, ובדברי קדשו כתוב לאמר: שקבל פרי צדקתם אשר נדבה לבם הטהור לשלוח לעניי עדתינו האשכנזים אחיהם אשר פה עיה"ק ירושלם, מידי עברו דרך קהלתם קודש שלוחינו שליחא דרחמנא הישיש הרב כמוהר"ר שניאור פייבש נ"י, המה סך שש מאות ליטרין... כל חותמי ברכות שבמקדש יחולו על ראשם... על כל החסד אשר עשו עם שלוחינו הרב הג"ל ועמנו... הודאה על לשעבר וצועקין על עתיד, כי זה ימים כביר שנשכחנו כמת מלב... חכמי אחינו הספרדים והמה רבו כמו רבו ושולחים להם די מחסורם... עשו להם כמה ישיבות והספקות, ואנחנו מתי מעט, ואחינו קציני האשכנזים יצ"ו זה ימים כביר העלימו עיניהם מאחיהם אשר בירושלם. הגה קצרה היריעה מהכיל לספר גודל השוד והשבר... כי זה שבע שני הרעב... ישלחו הצדיקים מהיום והלאה פרי צדקתם בתוספת מרובה... מדי שנה בשנה כימי קדם חק עולם בל ימוט... למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם לשנות מצדקה לצדקה ליתן מקופת הצדקה הקצובים וקבועים מאז ומקדם בהסכמת הגאונים רבני אשכנז נר"ו, אשר הם שייכי דוקא לחכמי אשכנזים ועניים אשר בירושלים המה, לשלוח הקופות האלו דוקא לירושלים או לתת ביד שלוחם ולא ליד שלוחים אחרים אשר לד' ארצות [ירושלים, חברון, צפת, טבריה] המה..."

על אגרת זו חתומים: ר' אברהם גרשון קוטבר (המוסיף לחתימתו: "זה שבתי הי' בחברון תוב"ב ששה שנים, וזה ארבעה שנים שקבעתי דירתי עם כל ב"ב פעה"ק ירושלם תוב"ב"א), ר' יהושע ב"ר שמשון משידלוב, ר' אריה יהודה ב"ר אלכסנדר מאפטא נכד הגאון ר' ליב חסיד שהיה אב"ד לבוב, ר' מרדכי פתחיה ב"ר אריה ליב מגזע שאול וואהל, ור' יקר ב"ר אברהם גרשון [מקיטוב].²⁸

אגרת זו לא הועילה, וקהילת מיץ לא נתעוררה לעזור, ושש שנים לאחר-מכן, בשנת תקכ"ג (1763), חזרו ראשי עדת-האשכנזים בירושלים וכתבו לקהילת מיץ להזכיר להם את חובתם, וכה יאמרו באגרתם:

"עניה סוערה תחיל תזעק בחביליה... כי זה שמנה שנים אשר קרא ה' לרעב על

27 עיין: א. יערי, אגרות ארץ-ישראל, עמ' 277—286.

28 "ירושלים" של לונץ, כרך ב' (תרמ"ז), עמ' 148—151.

הארץ... כי משנת התקט"ו אשר קבלנו איזה סך מעות מרום הוד פאר מעלתם... והיתה הרוחה, מיום ההוא ועד הנה נשכחנו כמת מלב... ואנחנו תמהים על מה זה היה לנו... ולמה נשכחנו מלב אחינו לשלוח לנו תמידין כסדרן... הלא אנשים אחים אנחנו ושם אחד לכולנו אנשי אשכנזים, והיה כי יגש אחד ממנו אל אחינו הספרדים ויתחנן לפניהם שיעשו לו איזה ספוק מהשיבות או חלוקות שלהם כדי להחיות את נפשו, יענו לו: רב לכם בני האשכנזים מלהיות לכם חלק ונחלה אתנו, פנו וסעו לכם אל אחיכם הגבירים אשר באשכנז, הלא תשלחו להם שלוחים להחיות אם נפשכם, ומה לנו זלכם בני האשכנזים. וה' יודע כי אין בנו יכולת לשלוח שליח מחמת שאין לנו הוצאות וחסרון כיס קשה. ואם כה יאמר להם: הלא אתם שולחים שלוחים לערי פראנקיאה ומקבלים ממון רב, ומדינת אשכנז ג"כ, וגם אתם הדפסתם כתבים ושלתם לכל ערי אשכנז, שכים אחד לכולנו וכחשו בעמיתו וכפר בעדו באמרם שלא היו דברים מעולם... יען כי ראה ראינו כי עדת ה' הולכים ומתמעטים, והעניים הנשואים... מתעלפים ברעב... קמנו ונתעודד להודיע צערינו עוד הפעם לעורר את לבבם...

על אגרת זו לא חתם ר' אברהם גרשון מקיטוב, כי לא היה עוד בחיים, אבל חתמו שני בניה, ר' חיים אהרן ור' יקר (האחרון היה "סופר וגבאי דק"ק אשכנזים"; שניהם יצאו אח"כ בשליחות), ומלבדם חתמו: ר' אריה יהודה מייזילש ב"ר אלכסנדר מאפטא נכד ר' ליב חסיד אב"ד לבוב, ר' משה ב"ר יצחק מבית קאצאנאלבויגין מסטריא, ר' דוב בער הכהן, ר' יצחק ב"ר אברהם בערמאן, ר' אברהם ב"ר נתן יפה, ר' מרדכי ב"ר נתן יפה.²⁹ הפעם הועילה האגרת, וקהל מיץ שלח תרומה, והבטיח לשלוח מאתיים רייכסטהאלער מדי שנה, כפי שנראה בסמוך.

בינתיים הורע המצב בירושלים בכלל, בגלל מלחמות הרוסים עם התורכים ומרד ד'אהר אל-עמר ועלי ביי, כפי שכבר סיפרתי בסוף פרק תשיעי.³⁰ שמעון די גילדירן, שבא לירושלים בשנת תקכ"ה (1765), נאלץ לברוח בלילה לחברון, והוא מספר: "כי ישיבת זאת העיר קשה... כל עת ורגע עלילות וגזירות... מלבד החוב של אשכנזים מן חמשים אלף ר"ט [רייכסטהאלער], הספרדים גם הם חייבים כמעט מאתיים אלף פלורין, מהיכן יפרעו אלו החובות, כל יום לוקחין אחד, או חכם או גביר, בתפיסה, ומכין אותו עד שיתן מה שהן רוצין... יצאו משם זאת [השנה] יותר משני מאות בעלי בתים".³¹

ר' חיים באביב תקכ"ח (1768) שלחו ראשי עדת-האשכנזים המדולדלת לארצות אשכנז את ר' אהרן חיים אהרן בנו של ר' אברהם גרשון מקיטוב. באגרת לקהילת מיץ בדבר שליחותו, מר"ח אייר תקכ"ח, הם כותבים: "דנא כתבא... בצעריך ירושלים... עשרה קבין של עוני כאן... אין לך יום שאין קללתו מרובה... הגם כי מתם הגישו נדבתם ופרי צדקתם זה ימים במספר שנים, אין זה מעלה ארוכה להחיות יותר מחמשים נפשות, ומה גם כי זה קרוב לב' שנים שלא הקריבו קרבן מנחה, כאשר הבטיחו אותנו לשלוח לנו שני מאות לאור [לואידור] מדי שנה בשנה... ולכן הוכרחנו לשלוח מאתנו שליח מיוחד, ה"ה החכם השלם והכולל כמוהר"ר חיים אהרן, בן לאותו צדיק הרב המובהק המקובל האלקי ח"ק כמוהר"ר אברהם גרשון קוטבר זלה"ה, לעורר לבב אחינו שבגולה... ובכן אתאנו על תילות.

29 "ירושלים" של לונץ, כרך ב' (תרמ"ז), עמ' 152—155.

30 עיין לעיל עמ' 406—407.

31 "ירושלים" לזכר א. מ. לונץ, (תרפ"ח), עמ' ק"ו—ק"י; ועל גילדירן עיין לעיל עמ' 446—449.

שלוחי קהל האשכנזים בירושלים מחורבן חצר האשכנזים עד מרד עלי ביי

שבהגלות שלוחינו הנו' במחנה קדשם אזי יעמדו לימינו... " על אגרת זו לא חתמו עוד רבים שחתמו על האגרות הקודמות, בודאי משום שמתו או שעזבו את העיר. לעימת זה חתם כאן בראש ר' חיים נסים ירוחם וילנא, שעבר מצפת לירושלים לעת זקנתו ("יען כי כהו עיני צויתי לשום את שמי"), והיה לראש עדת האשכנזים בה.³² מלבדו התמו ר' משה ב"ר יצחק לבית קאצאנאלבויגין, אביגדור ב"ר דוד מק"ק דובנא, ר' יקר ב"ר אברהם גרשון קוטבר (אחיו של השליח), ור' אריה ליב ב"ר יהודה.³³

על פעולותיו של ר' חיים אהרן קוטבר בשליחותו הגיעו אלינו ידיעות רבות. בכל מקום בואו חידש את התעמולה הישנה, שאת כל כספי קופות א"י בקהילות אשכנזי ופולין יש למסור לצרכי האשכנזים בירושלים בלבד ואין למסור אף חלק ממנו לשלוחי חברון צפת וטבריה ואף לא לשלוחי כוללות ירושלים, כלומר הספרדים. בכל מקום נתקבל בסבר פנים וניתן לו בעין יפה, כנראה בזכות אביו שהיה מפירסם. בפנקס קהילת אייזנשטאט רשום: "היום יום כ"ז אדר [של שנת תקכ"ט או תק"ל] ניתן לחכם התו' המופלא מו"ה חיים אהרן אשכנזי מקרתא דירושלם סך עשרים וארבעה זהו' ממעות א"י. ומה ניתן לא"י ולהמשולח צדה לדרך ולמשרת שלו, יחד מגיע לסך הנ"ל".³⁴ ביום י"ד אדר תק"ל (1770) קיבל בקהילת פיורדא "סך אלף ר"ט [רייכסטהאלער] מעות א"י, ומלבד זה "כ"ט", כסף טרחא, כלומר להוצאות הדרך. ביום כ"ג תמוז של אותה שנה קיבל מבית הדין של קהילת פיורדא כתב מיוחד וזה לשונו:

"בעצם היום הזה בא לפנינו... מוהר"ר חיים אהרן נר"י, בן הרב החסיד המפירסם כמוהר"ר אברהם גרשון קודבר זצ"ל, שהוא ציר נאמן לשולחיו אחינו קהל אשכנזים אשר בירושלים תוב"ב, כאשר נתברר לנו מן פנקסאות אשר בידו וכתב מיוחד בחתימת הגאון מוה"ר נסים חיים ירוחם מוילנא נר"י אב"ד דק"ק אשכנזים מן פ' [פרשת] ויצא שנת תקכ"ו... והוא הציע לפנינו כמה פסקי דינים מן גאונים קדמונים מן שנת תנ"ד³⁵ ותפ"ט... שכל הנדרים והנדבות והצואות וההקדשות אשר יקדישו עם בני ישראל אשר בכל גלילות פולוניא ואשכנז, הכל כאשר לכל יהיו לשם הק"ק אשכנזים אשר בירושלים דוקא... ואף שבמקצת פס"ד נאמר, שקהל הספרדים יתפשרו עם קהל אשכנזים על אופן כיס אחד יהיה לכלם וחלק כחלק יאכלו מכל הממון אשר יתקבלו מכל המדינות, הן ממדינות ספרדים והן משאר מדינות, אמנם הרב מו"ה חיים הנ"ל צועק ככרוכי שאין ספרדים נותנים כלום אפילו פרוטה ממה שמכניס להם מכל המקומות לקהל אשכנזים, וכאשר שמענו ממנו כן ראינו בכתב מן חכמי אשכנזים בירושלים הנ"ל משנת תקכ"ו לפ"ק... ואשר על כן חילה את פנינו להחזיק את כל פס"ד [פסקי-דין] מן הגאונים הנ"ל אחדשים גם ישנים בכל תוקף ועוז. ואחרי שראינו כי כנים דברי הרב הנ"ל ויפה דיבר... ובכן אנחנו... מאשרים ומחזקים בכל תוקף ועוז את פסקי הגאונים הנ"ל וגזירותיהם... שמהיום והלאה לא יותן משום נדבות ומקופות מעות א"י, יהי' מי שיהי', רק למשולחי

32 עיין עליו בפרוטרוט לעיל עמ' 406—407.

33 "ירושלים" של לונג, כרך ב' (תרמ"ו), עמ' 156—157.

34 הערת דובער וואכשטיין, ב"מלואים לתולדות חכמי ירושלים" לא. ריבלין, עמ' 41; וואכשטיין משער שם את השנה תקכ"ח, אבל זה מן-הנמנע, כי בר"ח אייר תקכ"ח עוד היה בירושלים, כנ"ל.

35 בימי ר' משה הכהן, עיין לעיל עמ' 313—320.

ק"ק אשכנז אשר בירושלים לבד, ולא לזולתם משולחי ק"ק ספרדים... ובלי ספק שמאנתו יראו וכן יעשו שאר בתי דינים אשר בערי אשכנז יע"א.³⁶
ביום כ"ב מנחם-אב תק"ל (1770) קיבל בקהילת באמבערג "מאה זהוב ריינש" למטרת שליחותו, ועוד "כסף לעצמו" בסך עשירית מסכום זה, ושלשה זהובים בשביל "שליחו", כלומר משרתו.³⁷

בחשון תקל"א (1770) היה בקהילת האצפעה לד וקבל שם "סך שבעים זהובים ריינש, ולהמשולח לו לכבודו שמונה זהובים ריינש, ולמשרתו שני זהובים ריינש". ראשי הקהילה העתיקו להם בפנקסם לזכרון את התעודה הנזכרת שקיבל השליח בפירדא, כדי לנהוג על פיה, ואף הם מצדם רשמו בפנקסו של השליח: "מקבלים אנחנו פה קהלתנו עלינו מכאן ולהבא שלא ליתן ממעות א"י לשום משולח מספרדים".³⁸

אולם מעשיו של השליח ר' חיים אהרן קוטבר לא עברו ללא-התנגדות מצד רבני אשכנז עצמם. באותה שנה, שנת תקל"א (1771), עברו בקהילות אשכנז שני שלוחים מחברון (והם ר' חיים רחמים באג'איי ור' יצחק זאבי, שעליהם ידובר בפרק חמשה-עשר) ומצאו את קופות א"י ריקות, כי כבר אסף ר' חיים אהרן הכל לעדת האשכנזים שבירושלים, ובכמה מקומות מצאו גם את שערי הקהילות נעולים בפניהם, ואז התאוננו על כך בפני ר' יחזקאל לנדא אב"ד פראג, מחבר "נודע ביהודה", והוא פנה במכתב-חוזר אל "כבוד אחינו בני ברייתנו הקהילות הקדושות אשר בארצות פולוניה אשכנז פעהם ומערהין וכל יתר אחינו אשר כולם אשכנזים מכונים". במכתב הוא מתאר אמנם את ר' חיים אהרן קוטבר כאיש שהוא "משולח נחמד, אהוב לשמים ולבריות, משולח נאמן בר אוריין ובר אבהן",³⁹ אבל את מעשהו הוא מכנה מעשה-ילדות. הוא כותב: "הלא אב אחד לכולנו, בני אברהם יצחק ויעקב אנחנו, ובבירור יודע אני שהספרדים מטיבים גם עם האשכנזים, ומעיד אני שהחסיד המפורסם המנוח מוה"ר גרשון קוטבר בעצמו כל ימי היותו בארץ הקדושה קיבל פרס מהספרדים אשר בקוסטנטינא ומשאר מקומות ספרדים בשפע רב, וכמו כן הדבר ידוע, שרוב מעות המקובץ ע"י משולחי ארץ הקדושה הבא ליד ספרדים אבל מוצאים בפרעון מס הכללות והרבית מחובות הקהילות אשר בארץ הקדושה, ואם כן, הרי הדבר טובת הכלל כולו, ספרדים ואשכנזים, כי לולא זה לא היה קיום לשום איש ישראל בארץ הקדושה... ולכן אהובי אחי כה יקום להבא: כל הקופות... שייך לכללות בני ארץ ישראל, יהיה ספרדים או אשכנזים, ובבוא משולח שמה יתנו להם מהקופה".⁴⁰

דבריו אלה של ר' יחזקאל לנדא עשו רושם, וכשבא לקהילת האצפעה לד בשנת תקל"ב (1772) שליח צפת ר' אברהם [מאימראן] והביא בידו העתק מכתבו של ר' יחזקאל לנדא, החליטה הקהילה לקבל עליה פסק-דינו ולבטל את החלטתה הקודמת, ואף העתיקו בפנקסם את המכתב.⁴¹

גם "פקידי ירושלים" שבקושטא לא עברו בשתיקה על תעמולתו של ר' חיים אהרן

36 פנקס קהלת האצפעה לד, כ"י, דף 272. עיין: מ. סמיד, "גליונות", כרך י"א (תש"א), עמ' 258—260.

37 שם, דף 273.

38 שם, דף 275.

39 ר' יחזקאל לנדא הכיר את אביו של השליח, ר' אברהם גרשון מקיטוב, ונשא-ונתן אתו בהלכה, עיין: נודע ביהודה, אה"ז, סימן ע"ג.

40 פנקס קהילת האצפעה לד, כ"י, דף 308; עיין: מ. סמיד, שם.

41 שם, דף 307.

קוטבר, וכששמעו מפי שלוחי ירושלים ר' יום טוב אלגאזי ור' יעקב חזון ומפי שליח צפת ר' אברהם מאימראן, שסיבבו אז בקהילות אשכנז, על מה שעולל שליח האשכנזים מירושלים הנזכר בקהילות אשכנז, שלחו מכתב־חזר לראשי קהילות אשכנז ובו כתבו:

"... שמענו שטענת רום מעלתם לבלתי תת לעה"ק ירושלים תוב"ב הוא משום שחכמי הספרדים אינם מספיקים משיבתם לחכמי האשכנזים... מי שהגיד להם זה שקר ענה באחיהם... ומעידים אנחנו... כי מע' חכמי הספרדים נותנים לחכמי האשכנזים חלק משיבות הספרדים... ועניי אשכנזים מתפרנסים מן הקופה עם עניי הספרדים... מלבד כל זה הביטו וראו, היתכן שחכמי אשכנז יוכלו לדור בירושלים תוב"ב זולתי על סמך כוללות הספרדים, וכמה הוצאות מתרבים לכוללות הספרדים בעבורם... למודם בישיבות הספרדים, ותפילתם בבהכ"ג של הספרדים, ובניהם לומדים בת"ת של ספרדים, וקבורתם בבית החיים של הספרדים... וכמה הוצאות הוציאו הספרדים בירושלים תוב"ב על האשכנזים הדריים שם, על עסקי חובם הקדום של האשכנזים לגויי הארץ כדי להצילם מידם... וזהנה הוגד לנו, כי אחד מאנשי פולין הדר בירושלים, שמו הר' חיים אהרן קוטבר, אשר הלך חשכ"ים בשם משולח בפחות מעשרה מאנשי פולין אשר בירושלים תוב"ב לקבץ איזה צדקות לפרנסתם, ויהי מדי עברו במדינות אשכנז הוציא מלבו מלין ודבר תועה על רבני ומנהיגי ק"ק ספרדים אשר בא"י... דאכיל דלאו דדהו וגחלין וחומסין דמן של עניי אשכנזים לבלתי נתון להם חלק ונחלה בתוכם... ומלבד מה שלקח כל הכסף הנמצא בקופת עניי א"י ת"ו, עוד זאת לא השיב ידו מבלע לקלקל לשעה ולדורות, כי באיזה ק"ק נמנו וגמרו... לבלתי נתון כסף לשום משולח מא"י... וחלילה... לקבל אמרים המאררים האלה מפי יחיד... ועיקרן של דברים, כי פרנסת הלומדים ותופסי התורה אשר בארץ הקדושה תוב"ב היא משיבות ומדרשות אשר הספרדים יסדו אותם, ובאילו יד כולם שוה בו, וכמה למדנים מאנשי פולין יש בישיבות אלו... ואולם מהמקובץ מהשלוחים היוצאים לד' פינות העולם, דעו נאמנה כי רובו חולך לקיום והעמדת ישובן של ערי א"י ת"ו, כדי שיוכלו לדור גם קהל ועדה מישראל ולא תהיה הארץ שממה, ואף על זה נתקן הדבר שחלק ממנו ינתן לפרנסת הלומדים ותופשי התורה, וגם בזה יד כלם שוה... כי מעולם לא היה ולא נברא חלוקא בין אשכנזים וספרדים אף כמלא נימה, כי כלנו בני איש אחד נחנו וכל אבותינו עמדו בסיני... יגישו להחזיר העטרה ליושנה ויחזור הדבר לתקונו הראשון, לתת קופת א"י למעלת השלוחים האמתיים מד' ארצות ת"ו, כאשר גבלו הראשונים... שסתם קופה של א"י תתחלק לכ"ח חלקים, י"א חלקים תנתן ליד משולחי ירושלים תוב"ב, וז' למשולחי צפת ת"ו, וששה למשולחי חברון ת"ו, וד' למשולחי טבריא ת"ו..."

על אגרת זו חתמו "פקידי ירושלים" שבקושטא: משה אשיאו, משה ב"ר יעקב אשכנזי, חיים יוסף ברוך, משה הלוי, ואישרוה רבני קושטא: ר' שלמה ב"ר חיים אלפאנדארי, ר' חיים מודעי, ר' שלמה קמחי, ר' רפאל יצחק ירושלמי.⁴²

במחלוקת זו בין הספרדים והאשכנזים בירושלים צדקו שני הצדדים. הספרדים צדקו בזה, שרוב כספי השליחות הוצא לא לתמיכה ביחידים אלא לצרכי־צבור בכלל: שוחד למושלים התורכים ומתנות לאילי־הארץ הערבים שלא יעלילו וישטינו, ורבית על חובות

⁴² האגרת נדפסה בשעתה בדף בודד שהופץ ע"י שלוחי א"י, וחזרה ונדפסה ע"י א. א. הרכבי, בקובץ "היקב", פטרבורג תרנ"ד, עמ' 28—31 (בסדר הדפים שבסוף הספר).